

Jezici i pisma antike

U ovom terminološkom leksikonu obrađeni

su jezici, dijalekti i pisma kojima su se antički narodi služili, o kojima su ostavili svjedočanstva i s čijim su tekstovima i govornicima dolazili (ili mogli dolaziti) u dodir. Drugim riječima, obuhvaćeni su idiomi i sistemi pisanja u Evropi, Maloj Aziji, Mezopotamiji, Bliskom Istoku, središnjoj Aziji i sjevernoj Africi u vremenskom rasponu od 4. tis. pr. n. e. do 6. st. n. e., a pridodani su im i osnovni podaci o relevantnim jezičnim porodicama i skupinama, potporodicama i granama radi lakšeg smještanja pojedinog idioma u lingvistički kontekst. Popis ni u kojem slučaju nije iscrpan (niti je uvijek u sebi sasvim konsistentan), ali njegovu će nepotpunost lako shvatiti svatko tko se ikad bavio sličnim temama, osobito u domeni predindoevropskih jezika mediteranskog i prednjoazijskog kruga.

Natuknice sadržavaju samo najosnovnije podatke o vremenu i prostoru upotrebe određenog idioma i o njegovoj povezanosti s drugim idiomima, te — eventualno — o njegovu kulturnom i civilizacijskom značenju. Struktura jezika i njegove lingvističke osobine nisu opisani, jer bi to nadilazilo opseg ovakva leksikona. Ako naziv natuknice (lema), nema nikakva dodatka, riječ je o jeziku; pisma čije se ime tvori pridjevom homonimnim nazivu jezika obrađena su u istoj natuknici. U tekstu su *kurzivom* istaknute riječi koje i same služe kao leksikonske leme i omogućuju povezivanje jedne natuknice s drugom.

U obradi jezika i pisama antike posebno su bili korisni priručnici:

dtv — *Lexikon der Antike*, Philosophie, Literatur, Wissenschaft, 1 — 4, München 1970;

R. Katičić, *Ancient Languages of the Balkans*, 1 — 2, The Hague — Paris 1976;

G. F. Meier und B. Meier, *Handbuch der Linguistik und Kommunikationswissenschaft*, I Sprache, Sprachenstehung, Sprachen, Berlin 1979;

R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I — II, Zagreb 1969;

Die Sprachen in Römischen Reich der Keiserzeit, Köln — Bonn 1980.

Leksikon *Jezici i pisma antike* sastavio je Dubravko Škiljan.

A

AHEJSKI dijalekt, jedno od sjeverozapadnih (a u širem smislu i *dorskih*) narječja *grčkoga* jezika. Upotrebljavali su ga stanovnici Aheje, najsjevernije pokrajine na Peloponezu. Ponekad sinonim za *arkadijsko-ciparske* dijalekte.

AKADSKI, istočni *semitski* jezik babilonske i asirske države koji se u mezopotamskom području upotrebljavao od početka 3. do kraja 1. tisućljeća pr. n. e. Klinastim pismom, preuzetim iz sumerskog, napisan je velik broj spomenika. U 2. tisućljeću pr. n. e. najznačajniji jezik Bliskog Istoka. Obično se dijeli na faze *asirskog* i *babilonskog* jezika.

ALFABET, u lingvistici svaki sistem pisma koji reproducira fonološke i fonetske jedinice na razini fonema ili glasa. U užem smislu sustav *grčkog* pisma, koje se razvilo u 9. ili 8. st. pr. n. e. iz *feničkoga*. Naziv potječe od imena prvih dvaju grčkih slova — alfa i beta.

ANATOLIJSKI jezici, naziv za grupu drevnih *indoevropskih* jezika kojima pripadaju *hetsk*, *luvijski* i *palajski*, a vjerojatno i *likijski*, *lidijski* i *karijski*, i koji su se govorili na tlu Male Azije.

ARAMEJSKI, zapadni *semitski* jezik, u 1. tisućljeću pr. n. e. pa sve do 5. st. n. e. jedan od najznačajnijih jezika Mezopotamije i Bliskog Istoka i trgovačka *lingua franca* tog područja. Među njegovim su dijalektima poznatiji: *samaritanski*, *nabatejski*, *palmirski*, *sirijski*. Zapadnoaramejskim su pisani dijelovi *Biblije*. *Aramejsko pismo* izdanak je slogovnog *feničkog* *semitskog* pisma i iz njega su se razvila sva važnija kasnija *semitska* pisma, među njima i *hebrejsko* i *arapsko*.

ARAPSKI, zapadni *semitski* jezik, u starom vijeku teritorijalno ograničen na južnu Arabiju i Jemen, pravo značenje stječe, kao i *arapsko pismo* (slogovno, izraslo iz *aramejskog*),

tek nakon širenja Arapa i islama, od 6. st. **ARKADIJSKI** dijalekt, *grčko* narječje iz *arkadijsko-ciparske* skupine dijalekata kojim se govorilo u središnjem dijelu Peloponeza.

ARKADIJSKO-CIPARSKI dijalekti, skupina *grčkih* narječja na Peloponezu i otoku Cipru. Katkada im se pridružuje i *pamfilijski*. Po karakteristikama bliski *eolskim* dijalektima.

ASIRSKI, jezik koji predstavlja stariji oblik *akadskoga* i koji se upotrebljavao od 2800. do 650. pr. n. e. u moćnim mezopotamskim carstvima. Pisao se *klinastim* pismom.

ATIČKI dijalekt, jedan od *jonsko-atičkih* dijalekata *grčkog*, u početku (u 7. i 6. st. pr. n. e.) idiom Atike i Atene, te književni izraz proznih (govorničkih, historiografskih i filozofskih) djela i dijaloških segmenata drame. Od 5. st. pr. n. e. postaje osnovom za helenistički jezik općegrčke komunikacije, *koine*, i nerijetko sinonim za klasični starogrčki, posebno u tradicionalnim i školskim gramatičkim opisima.

AUZONSKI, naziv za *indoevropski* jezik *italske* potporodice kojim je pisano nekoliko predrimskih spomenika na tirenskoj obali južne Italije.

AVESTIČKI, stari *iranski* jezik kojim je u prvoj polovici 1. tisućljeća pr. n. e. pisana *Avesta*, Zaratustrine svete knjige, kulturna pravila i himne, na području današnjeg Irana.

AZIJSKI jezici v. **MEDITERANSKO-AZIJSKI** jezici

B

BABILONSKI, naziv za mlađi oblik *akadskog* jezika, od 650. pr. n. e. nadalje, sve do 1. st. pr. n. e. Jezik administracije, književnosti i trgovine u Mezopotamiji, a kasnije ga zamjenjuje, osobito kao *lingua franca* šireg područja, *aramejski*. Pisao se *klinastim* pismom.

BEOTSKI dijalekt, jedan od *eolskih* dijalekata *grčkog*, kojim je pisala pjesnikinja Korina (6/5. st. pr. n. e.).

BITINIJSKI, jezik poznat samo iz malobrojnih natpisa i glosa, govorio se na sjeverozapadu Male Azije. Ne može se svrstati ni u jednu jezičnu porodicu, ali zacijelo nije *indoevropski*.

BIZANTSKI GRČKI, naziv za srednjogrčki, tj. *grčki* jezik u razdoblju u kojem je bio službeni idiom Istočnog Rimskog Carstva

(5–15. st.), razvijen na osnovi helenističke *koine*. Kao nasljednik goleme književne i kulturne tradicije, i sâm sredstvo komunikacije moćne države, javlja se u mnogobrojnim tekstovima, pa i književnim djelima.

BURGUNDSKI, istočni *germanski* jezik, srodan *gotskome*, nestao do 5. ili 6. st., poznat po nekoliko kratkih natpisa, a govorio se u toku seobe naroda u području zapadne Evrope.

C

CILICIJSKI v. **KILIKIJSKI**

CIPARSKI, drevni predindoevropski jezik na Cipru, poznat s niza nedešifriranih natpisa koji potječu iz 2. i 1. tisućljeća pr. n. e., pisanih *ciparskim* slogovnim pismom, bliskom *linnearima*. Predstavnik minojske kulture i civilizacije. Naziva se i *eteociparskim*.

CIPARSKI dijalekt, *grčko* narječje iz *arkadijsko-ciparske* skupine dijalekata, koje se upotrebljavalo na otoku Cipru.

D

DAKIJSKI, jezik kojim se u doba Republike i ranog Carstva govorilo sjeverno od donjeg toka Dunava i oko njegova ušća (današnja Rumunjska). Poznat iz malobrojnih natpisa, glosa, ličnih imena, pripada — vjerojatno — zajedno s *tračkim* i *mezijskim indoevropskim* jezicima.

DEMOTSKI, naziv za posljednju fazu *egipatskog* jezika (od 8. st. pr. n. e. do 5. st. n. e.), koji je do helenističkog razdoblja bio jezik faraonske administracije, a kasnije je, u vrijeme Ptolemejevića, bio — uz službeni *grčki* — jezik opće komunikacije. *Demotsko* pismo, iz istog perioda, razvilo se iz *hijeroglifa*, kao njihov jednostavniji, svakodnevnom životu prilagođen oblik.

DORSKI dijalekti, skupina *grčkih* zapadnih dijalekata kojima se govorilo na jugu kontinentalne Grčke, osim u Beotiji i Atici, na Peloponezu, i u mnogim *grčkim* naseljima na Siciliji i južnoj Italiji. Kao književni dijalekt od Alkmana je to idiom korske lirike.

E

EGIPATSKI, jezik posebne grane među *semitsko-hamitskim* jezicima, idiom koji se u Egiptu upotrebljavao od 3. tisućljeća pr. n. e. sve do razdoblja prevlasti arapskoga (od 13. st.). U faraonskim su se i helenističkim državama upotrebljavali: staroegipatski (u 3. tisućlje-

ću pr. n. e.), srednjoegipatski (u 2. i, djelomično, 1. tisućljeću pr. n.e.), te *demotski*. U doba kršćanstva transformira se u *koptski*. Iz svih su faza sačuvani brojni literarni, znanstveni, administrativni, religiozni tekstovi, to više što su to bila sredstva komunikacije u moćnim i visoko civiliziranim državama. Egipatsko pismo pojavljuje se u obliku *hijeroglifskog*, *hijeratskog* i *demotskoga*.

EKVIJSKI, vrlo slabo poznat *sabelski* dijalekt — jedan od *italskih* idioma potisnut od *latinskog*.

ELAM(IT)SKI, jezik za koji nije utvrđeno kojoj porodici pripada, a govorio se od 3. tisućljeća pr. n. e. do početka naše ere u gradovima Mezopotamije i Iranske visoravni (npr. u Suzi). U državi Ahemenida u 5. i 4. st. pr. n. e., uz *perzijski* i *akadski*, jedan od jezika javne komunikacije. Pisan je *hijeroglifskim*, a kasnije i *klinastim* pismom.

EOLSKI dijalekti, skupina *grčkih* dijalekata u koju se ubrajaju *lezbijsko*, *tesalsko* i *beotsko* narječje. Maloazijski oblik (lezbijski) u osnovi je literarnog iskaza najranije lirike (Alkej, Sappo), a eolskih elemanata ima i u *homerskom* grčkom.

EPIRSKI dijalekt, prema nekima posebno *grčko* narječje, blisko *dorskom*.

ETEOCIPARSKI v. CIPARSKI
ETEOKRETSKI v. KRETSKI

ETIOPSKI jezici, skupina *semitskih* jezika, od kojih se najstariji, *ge'ez* (ili staroetiopski), upotrebljavao od početka naše ere u etiopskoj državi. Na nj je već u 5. st. prevedena *Biblija*. Etiopsko pismo razvilo se oko 3. st. iz *arapskoga*, no u njemu se rano počinju bilježiti vokali, tako da ono pripada *alfabetima*.

ETOLSKI dijalekt, jedno od *eolskih* narječja, idiom sjeverne grčke pokrajine, između Tesalije i Epira.

ETRURSKI (ili *etruščanski*), neindoevropski predrimski jezik u Italiji (poznat od 8. st. pr. n. e.) koji je u Augustovo doba definitivno bio potisnut od *latinskog*. Najduži zapis čuva se na povoju mumije u Arheološkom muzeju u Zagrebu, a postoje i brojni kraći natpisi, uglavnom nadgrobni, no jezik još uvijek nije protumačen. *Etrursko pismo* izravno se razvija iz *grčkog alfabeta*, te se svi njegovi znakovi mogu pročitati.

F

FALIKSIČKI, rano izumrli predstavnik *latinsko-faliskičke* grane *italskih* jezika, kojim se govorilo na području središnje Etrurije, tj. sjeverozapadno od Rima. Sačuvano sasvim malo natpisa na pismu koje je prijelaz između *etrurskoga* i *latinice*.

FENIČKI, *semitski* jezik kojim se u 1. tisućljeću pr. n. e. (možda sve do 2. ili 3. st. n. e.) govorilo najprije u bliskoistočnim obalnim gradovima Tiru, Sidonu i Biblu, a kasnije se trgovnom i pomrsvom proširio i drugdje: *punski* je jedan od njegovih izdanaka. Natpisi sežu u 13. st. pr. n. e., a najviše ih je iz 5. st. pr. n. e. *Feničko pismo*, u osnovi slogovno (tzv. *semitsko pismo*) vjerojatno se razvilo iz jednog od *egipatskih*, a osobito je značajno zato što je poslužilo kao predložak najstarijem *alfabetu* — *grčkom* pismu.

FRIGIJSKI, maloazijski jezik čija *indoevropska* pripadnost nije sasvim dokazana, poznat po natpisima iz 6—4. st. pr. n. e. (starija faza) i 2—4. st. n. e. (novija faza).

G

GALSKI, zapravo zajednički naziv za sve najstarije *keltske* dijalekte na evropskom kontinentu (sjeverna Italija, sjeverna Španjolska, područje Alpa itd., pa čak i u Maloj Aziji) koji su se u Galijama govorili u vrijeme dolaska Rimljana, u vrijeme njihove vlasti (potisnuti *latinskim*), a djelomično i nakon propasti Carstva. Poznat iz vlastitih imena zabilježenih u latinskim tekstovima i iz stotinjak vrlo kratkih natpisa (pisanih *grčkim* i *etrurskim* pismom i *latinicom*), većinom od 3. st. pr. n. e. do 1. st. n. e. iz sjeverne Italije.

GE'EZ v. ETIOPISKI

GEPIDSKI, jedan od istočnih *germanskih* jezika, rođan *gotskom*, poznat iz nekoliko sasvim kratkih natpisa iz razdoblja seobe naroda.

GERMANSKI jezici, velika potporodica *indoevropskih* jezika; od njih su s antičkim svijetom u dodir uglavnom dolazili, osim pragermanskoga, istočnogermanski jezici: *gotski*, *vandalski*, *herulski*, *rugijski*, *burgundski*, budući da su se zapadnogermanska i sjevernogermanska grana izdvojile tek od 5. do 8. st. Pojava germanskih jezika (i naroda) vezana je uz seobu naroda.

GOTSKI, jedini dobro poznat istočni *germanski* jezik, sačuvan u odlomcima prijevoda *Biblije* koji je, u 4. st., sastavio biskup Wulfila, a on je i sačinio, na osnovi *grčkog* pisma, poseban *alfabet* — **gotsko pismo**. Govorili su ga još u 6. st. Ostrogoti za vrijeme prolaska kroz Italiju.

GRČKI, zaseban *indoevropski* jezik koji se na teritoriju današnje Grčke pojavio oko 2000. pr. n. e. U historijskom smislu obično se dijeli na *mikensku* fazu (15—8. st. pr. n. e.), kada se proširio i na obale Male Azije i susjedne otoke, starogrčki (8. st. pr. n. e. — 5. st.), u kojoj kolonizacijama prodire u razne dijelove Mediterana, a posebno na Siciliju, Južnu Italiju, te na obale Crnog mora, *bizantski grčki* (5—15. st.), kada je službeni jezik Istočnog Rimskog Carstva, te novogrčki. U klasičnom razdoblju jezik Atene postaje osnovica za opći jezik interhelenske komunikacije, *koine*, koji će ujedno biti, uz *latinski*, najznačajnije sredstvo saobraćanja u području Sredozemlja. Kao jezik goleme i raznovrsne literarne produkcije, već rano razvija za pojedine književne vrste literarne dijalekte: *homerski*, *jonsko-atički*, *dorski* i *eolski*. Ti su dijalekti proizašli iz niza geografskih narječja iz predklasičnog i klasičnog doba, koji se danas obično razvrstavaju u *jonsko-atičke*, *arkadsko-ciparske*, *eolske* i *dorske* (ili zapadnogričke). Nakon prevlasti *koine* u helenističko doba ove se dijalektalne razlike gube i u bizantskom grčkom i novogrčkom razvijaju se nove podjele. Osim u mikenskoj fazi, grčki se jezik pisao *grčkim pismom*, *alfabetom* koji se u 9—8. st. pr. n. e. razvio iz *feničkog* pisma i čiji su izdanci, između ostalog, *koptsko* i *gotsko* pismo, te *etrursko* pismo, *latinica* i ćirilica.

H

HATSKI (ili protohetitski), prethetitski, pa i predindoevropski jezik u Maloj Aziji kojim se u Hatskom Carstvu služilo u 3. tisućljeću pr. n. e. (do 1800. pr. n. e.). Za vrijeme hetitske prevlasti zadržao se u kulturne svrhe, pa je poznat iz citata u *hetitskim* tekstovima.

HEBREJSKI, *semitski* jezik kojim se od 15. st. pr. n. e. govorilo u Palestini i na kojem su napisani bitni dijelovi *Biblije*. Oko 5. st. pr. n. e. počinje ga istiskivati *aramejski*, a nakon 3. st. ostaje samo religijski i književni jezik sve do »uskrsnuća« u 20. st. u Izraelu, pod imenom ivrit. Najpoznatije pismo Židova je se-

mitska slogovna *hebrejska kvadrata*.

HERNICIJSKI, jedan od slabo poznatih *italjskih* jezika *latinsko-faliskičke* potporodice, koji je bio potisnut *latinskim*.

HERULSKI, istočni *germanski* jezik, koji se pojavio u Evropi u vrijeme seobe naroda, veoma slabo poznat.

HETITSKI, maloazijski *indoevropski* jezik hetitske države iz razdoblja od 18. do 13. st. pr. n. e., poznat iz velikog broja klinopisnih tablica koje su dešifrirane tek 1917. (B. Hrozný). Uz njega su se na tom području upotrebljavali i *hatski*, *huritski*, *luvijski* i *palajski*.

HIJERATSKO pismo, pojednostavljeni oblik egipatskog *hijeroglifskog* pisma u kojem se gubi prvobitni piktografski karakter.

HIJEROGLIFSKO pismo, najstarije egipatsko svečano pismo (iz 3. tisućljeća pr. n. e.), sačuvano na brojnim natpisima i tekstovima, u osnovi piktografsko-ideografskog karaktera, no već sadržava i znakove koji ne upućuju samo na jezični sadržaj nego i na plan izraza. Egipatska su pisma poslužila kao osnovica zapadnim *semitskim* pismima, a posebno *feničkome*.

HOMERSKI dijalekt, naziv za književno narječje *grčkoga* na kojem su sastavljene *Ilijada* i *Odiseja*, a kasnije i drugi epovi, a u čijoj je osnovi *jonski* dijalekt, s primjesama i drugih grčkih narječja, a posebno *eolskog*.

HURITSKI, jezik stanovnika države u armenskim brdima, na sjeveru Sirije i u sjevernoj Mezopotamiji, iz 2. tisućljeća pr. n. e., poznat iz niza natpisa i tekstova i jednog *sumersko-huritskog* rječnika. Ovom su neindoevropskom jeziku vrlo srodni *mitanski* i *urartski*.

I

IBERSKI jezici, skupina predrimskih neindoevropskih jezika koji su se u 1. tis. pr. n. e. govorili na Iberskom poluotoku, u kasnijoj rimskoj Hispaniji. U njih se ubraja čitav niz praktički sasvim nepoznatih jezika (npr. *indiketski*, *ilergetski*, *selbisinijski*, *kantabrijski*), a nakon dolaska Kelta na poluotok pojavljuju se i *keltiberski* jezici (npr. *beribrakijski*, *kempski*, *turdetanski*). Ovim jezicima pripada možda i *luzitanski*.

ILIRSKI, naziv za — vjerojatno međusobno prilično različita — narječja, nesumnjivo *indoevropska*, kojima se u posljednjim stoljećima

pr. n. e. i prvim stoljećima n.e. govorilo na području Balkanskog poluotoka. Poznat je uglavnom iz onomastičkih izvora i ne odviše brojnih glosa kod antičkih autora. Srodni su mu, a možda su i njegove varijante, *venetski*, *te retski* i *mesapski*.

INDIJSKI jezici, grana indoiranske potporodice *indoevropskih* jezika koja obuhvaća velik broj jezika drevne i današnje Indije, a antički su narodi mogli doći u kontakt s vedskim (jezikom svetih indijskih knjiga, *Veda*, iz 2. i 1. tis. pr. n. e.), sanskratom (jezik književnosti i znanosti od sredine 1. tis. pr. n. e.), te nekim srednjindijskim jezicima – praktima, npr. šaurasenijem ili palijem.

INDOEVROPSKI jezici, velika jezična porodica čiji se govornici već od drevnih vremena prostiru od atlantskih obala Evrope sve do Dalekog Istoka i Indije. Dijeli se na veći broj potporodica, s brojnim granama i pojedinim, izumrlim i živim jezicima. Potporodice su: indoiranska (s *indijskom* i *iranskom* granom), *grčka* (kojoj se ponekad pridodaje i *makedonski*), *italska* (gdje je i *latinski* jezik), *keltska*, *germanska*, *slavenska*, *baltička*, *albanska*, *armenska*, *anatolijska*, toharska, te, kao grupe i pojedinačni jezici, *ilirski*, *trački*, *dakijski*, *mezijski*, a možda i *frigijski*. Prema fonološkim promjenama indoevropski se jezici dijele na *kentum* i *satem-jezike*.

IRANSKI jezici, grana indoiranske potporodice *indoevropskih* jezika, s brojnim jezicima koji se danas govore na Iranskoj visoravni, a nekad su se protezali od sjeverih obala Crnog mora, preko Irana i Afganistana, sve do središnje Azije i Kine. Antičko doba obuhvaća dvije faze u njihovu razvoju: staroiransku (s *avestičkim*, starim *perzijskim*, *skitskim* i *medijskim* – od 2. tis. pr. n. e. do 3. st. pr. n. e.) i srednjoiransku (s *pehlevijem*, *partskim*, *sogdij-skim* itd. – od 3. st. pr. n. e. do 7. ili 8. st. n. e.).

ISAURIJSKI, vrlo slabo poznat maloazijski vjerojatno neindoevropski jezik prethelenističkog razdoblja.

ITALSKI jezici, potporodica *indoevropskih* jezika koja se obično dijeli na *latinsko-faliskičku* i *oskijsko-umbrijsku* granu, no obuhvaća čitav niz (uglavnom slabo poznatih) od *latinskog* potisnutih jezika: uz *faliskički*, *oskijski* i *umbrijski*, to su i *volščanski*, *marski*, *hernicijski*, *marucinski*, *vestinski*, *sabinski*, *pelignijski*. Najznatniji predstavnik svakako je *la-*

tinski iz kojega su se kasnije razvili romanski jezici.

J
JONSKI dijalekt, narječje *grčkog* jezika, u užem smislu, kao dio *jonsko-atičkih* dijalekata, idiom kojim se govorilo na obalama Male Azije, na otocima u Egejskom moru, a nakon kolonizacije i na obalama Trakije i Propontide. Kao literarni dijalekt nalazi se u osnovi *homerskog* izraza, kod Hesioda i kasnijih epičara i u starijoj, osobito povijesnoj, prozi (Herodot).

JONSKO-ATIČKI dijalekti, grupa *grčkih* dijalekata koja se dijeli na *jonske* i *atičke* i koja, u historijsko-literarnom smislu, predstavlja najznačajnije grčke idiome, budući da je na njoj napisana većina tekstova klasičnog razdoblja i da se iz atičkog dijalekta razvila hele-nistička *koine*.

K
KADMIČKO pismo, naziv (nastao prema kralju Kadmu) koji se ponekad upotrebljava za najstarije oblike *grčkog* pisma – *alfabeta*.
KALDEJSKI v. URARTSKI

KANAANSKI, ime grupe *semitskih* jezika kojima se govorilo na području Bliskog Istoka u 2. i 1. tis. pr. n. e. (*fenički*, *moabitski*, *hebrejski*); i posebno za najstariji od tih jezika, stari kanaanski, koji su upotrebljavali narodi Palestine i Fenikije u 2. tis. pr. n. e. Iz 14. st. pr. n. e. potječu iz arhiva u Tell-el-Amarni u Egiptu najstariji zapisi na kanaanskom, na *klinastom* pismu.

KAPADOKIJSKI, jedan od bliskoistočnih jezika s kraja 3. tis. pr. n. e. koji je poznat iz malog broja natpisa i glosa, te mu je jezična srodnost ostala neutvrđena.

KARIJSKI, vrlo slabo poznat jezik sa zapadne obale Male Azije za koji se pretpostavlja da pripada *anatolijskoj* grani *indoevropskih* jezika.

KASITSKI, jezik neutvrđene srodnosti, koji se od 15. do 3. st. pr. n. e. upotrebljavao na području Zagrosa (Iranskog gorja). Sačuvano stotinjak riječi.

KELTSKI jezici, potporodica *indoevropskih* jezika među čijim pripadnicima s antičkim su narodima dolazili u kontakt govornici *galskog*, od kontinentalnih idioma, te irskog (koji je poznat od 4. i 5. st. s ogamskih natpisa u Irskoj), gaexlskog škotskog (od 5. st. u Škotskoj)

i vjerojatno bretonskog (jezik Britanaca koji su se u 5. i 6. st. preselili na obalu sjeverne Francuske), od otočnih idioma.

KENTUM-jezici, *indoevropski* jezici u kojima su praindоеvropski velarni guturali (*k, *g) zadržali svoju velarnu kvalitetu, nasuprot *satem-jezicima*, u kojima su oni postali spiranti. Kentum-jezici su pripadnici *anatolske, italske, keltske* i *germanske* potporodice, te toharski i *grčki*, a naziv su dobili prema latinskoj riječi za »100« — *centum*.

KILIKIJSKI, drevni bliskoistočni neindoevropski jezik, poznat iz nekoliko glosa.

KLINASTO pismo, pismeni sustav znakova sastavljenih od crta na jednom kraju zadebljanih a na drugome šiljastih, poput klinova. U početku ideografskog karaktera (*u sumerskom*, potkraj 4. tis. pr. n. e., i *akadskom*), kasnije zadobiva slogovna obilježja (*u zapisima hetitskog, kanaanskog, najstarijeg aramejskog, elamitskog, hatskog, huritskog, kasitskog, urartskog* itd.).

KOINE, zajednički dijalekt *grčkog* jezika međuhelenske komunikacije koji se, uglavnom na osnovi *atičkoga*, razvio u 4. st. pr. n. e. Osvajanjima Aleksandra Makedonskog širi se na golemom području, te postaje *lingua franca* Istoka, a kasnije i Istočnog Rimskog Carstva, pa i osnovica za *bizantski grčki* i gotovo sve srednjovjekovne i novovjekovne grčke dijalektike. Od 4. st. pr. n. e. sve do kraja antike većina književnih i znanstvenih grčkih tekstova sastavlja se na *koinē*.

KOPTSKI, posljednja faza u razvoju *egipatskog* jezika, vezana uz razvoj kršćanstva, od 3. st. Najstariji su tekstovi prijevodi *Biblije*. **Koptsko pismo** također je služilo egipatskim kršćanima od 4. st; riječje o *alfabetu* nastalom na osnovi *grčkoga*, s nekoliko znakova preuzetih iz *demotskog* pisma.

KRETSKI, drevni predgrčki jezik Krete (2. tis. pr. n. e.), možda srodan *minojskom*, slabo poznat s pločica i natpisa pisanih ideografsko-slogovnim kretkim pismom, *linearom A*.

L
LAKONSKI dijalekt, jedno od *grčkih* narječja iz skupine *dorskih* dijalekata kojim se govorilo u Sparti i okolici, na jugu Peloponeza, a kasnije i u nekim dorskim kolonijama (Tarent, Herakleja).

LATINICA, u osnovi pismo razvijeno iz *grčkoga* (uz utjecaj *etruskoga*) i u Italiji prilago-

đeno latinskom jeziku, s najstarijim spomenicima iz 7. i 6. st. pr. n. e. Ovaj *alfabet* preuzela je većina evropskih naroda za pisanje svojih nacionalnih jezika.

LATINSKI, *indoevropski* jezik *italske* potporodice i njezine *latinsko-faliskčke* grane. Kao jezik grada Rima, poznat od 7/6. st. pr. n. e., sa širenjem njegove vlasti do 2. st. pr. n. e. potiskuje iz Italije sve ostale tamošnje jezike, a zatim — i kao sredstvo službene, javne i trgovačke komunikacije i kao superstrat koji djelomično ili sasvim apsorpira ostale supstrate — obuhvaća granice Rimskog Carstva na golemom području od Iberskog poluotoka, preko Francuske i srednje Evrope južno od Dunava, sve do današnje Rumunjske i Balkanskog poluotoka, a dijelom i Male Azije, Bliskog Istoka i sjeverne Afrike (gdje je i *grčki* zadržao svoju ulogu). Književnost na latinskom počinje u 3. st. pr. n. e., a klasični njezin period obuhvaća 1. st. pr. n. e. i 1. st. n. e., otkada se u literarnoj produkciji (pa i javnoj upotrebi) fiksira norma, mimo koje se u svakodnevnom govoru upotrebljava od nje sve udaljeniji *vulgarnolatinski*, čijom će diferencijacijom na kraju antike i početkom srednjeg vijeka nastajati pojedini *romanski* jezici. Klasični latinski, kao jezik moćne civilizacije i kulture i kao jezik zapadnoga kršćanstva i katoličke crkve, ostao je sve do 18. i 19. st. idiomom obrazovane i znanstvene Evrope, nerijetko i u službenoj i u javnoj komunikaciji.

LATINSKO-FALISKIČKI jezici, grana *italske* potporindoevropskih jezika kojoj su — uz najznačajniji od njih, *latinski* — pripadali i rano izumrli *faliskički*, te *hernicijski* i *prenestinski*.

LEMNIJSKI, drevni jezik natpisa s otoka Lemna, prema nekima srodan *etruskome*.

LEPONTSKI, predrimski jezik stanovnika Lepontskih Alpa (južna Švicarska), poznat iz više natpisa pisanih jednom vrstom *etruskog* *alfabeta*, a smatra se da je srodan *ligurskom* jeziku.

LEZBIJSKI dijalekt, jedno od *eolskih* *grčkih* narječja koje se upotrebljavalo na Lezbu i susjednim otocima, a nalazilo se i u osnovi eolskog književnog lirskog izraza (kod Sapphe i Alkeja).

LIBIJSKI, slabo poznat hamitski jezik (iz *semitsko-hamitske* porodice), koji se početkom naše ere govorio i pisao (nekoliko stotina natpisa) u sjevernoj Africi.

LIBURNSKI, jezik Liburna na istočnoj obali Jadrana, srodan *ilirskom* ili jedan njegov oblik. Poznat uglavnom iz onomastičkih izvora. **LIDIJSKI**, jezik iz 2. tis. i prve polovice 1. tis. pr. n. e. kojim se govorilo o Lidiji (prednja Mala Azija) i koji vjerojatno pripada *anatolijskoj* skupini *indoevropskih* jezika. Poznat sa 65 natpisa i s novca. Pisao se specifičnom izvedenicom *grčkog alfabeta* – *lidijskim pismom*.

LIGURSKI, predindoevropski (i predrimski) jezik u sjevernoj Italiji, blizak *lepontskome*, poznat iz onomastičkih podataka.

LIKIJSKI, vjerojatno *indoevropski* jezik *anatolijske* skupine, možda kasnija varijanta *luvijskog*, poznat s otprilike 200 natpisa iz 5. i 4. st. pr. n. e. (pisanih posebnim oblikom *grčkog alfabeta* - *likijskim pismom*) iz Likije, u jugozapadnoj Maloj Aziji.

LINEAR, naziv pisama upotrebljivanih prvenstveno na Kreti. *Linear A* je ideografsko-slogovno pismo (natpisi u Hagiji Trijadi, Festu i Knosu) kojim se zapisivao još neodgotnetnuti predindoevropski jezik (*minojski*), a *linear B* (natpisi s pločica u Knosu i Pilu, te manji broj u Miken) dešifrirali su Ventris i Chadwick (1953) kao silabičko pismo kojim se bilježio najstariji poznati oblik *grčkoga* – *mikenski*. *Linearu B* blisko je i *ciparsko pismo*.

LUVIJSKI, maloazijski jezik iz 2. tis. pr. n. e., za koji se smatra da je srodan *hetitskome*, te da pripada *anatolijskim* jezicima. Poznat iz glosa sačuvanih u hetitskim tekstovima.

M

MAKEDONSKI, jezik drevne Makedonije, zacijelo srodan *grčkome*, a možda i njegov sjeverni dijalekt. Od Aleksandra Makedonskog, kad grčki postaje službenim idiomom makedonskog dvora, nadalje odumire. Poznat iz malobrojnih glosa.

MARSKI, gotovo sasvim nepoznat dijalekt *sabeslkoga* unutar *italskih* jezika, potisnut rano od *latinskog*.

MARUCINSKI, vrlo slabo poznati *italski* dijalekt *sabeslkoga*. Potisnuo ga je *latinski* veoma rano.

MED(I)JSKI, *iranski* jezik Medanskog Carstva od 8. do 6. st. pr. n. e., poznat jedino prema grčkim i asirskim obavjestima.

MEDITERANSKO-AZIJSKI jezici, zajednički naziv za – uglavnom slabo poznate – preindoevropske jezike Sredozemlja, Bliskog

Istoka, Male i Centralne Azije, koji su se ovdje upotrebljavali prije naše ere i za koje se može pretpostaviti (ali je teško dokazati) da su (bar neki od njih) međusobno srodni. Od zapada prema istoku u njih se mogu ubrojiti: *iberski* jezici, *ligurski*, *sikulski*, *protosardski*, *retski*, *etrurski*, *lemnijski*, *pelazgijski*, *minojski*, *sid(et)ski*, *pizidijski*, *termilijski*, *huritski*, *mitanski*, *urartski*, *hatski*, *elam(it)ski*, *kasitski*, *sumerski* i drugi.

MESAPSKI, *indoevropski* jezik, srodan *ilirskome*, koji se upotrebljavao u južnoj Italiji (Apuliji i Kalabrij) u 1. tis. pr. n. e., a poznat je sa otprilike 260 kratkih natpisa.

MEZIJSKI, jezik u Maloj Aziji, srodan s *tračkim* i *dakijskim*, vjerojatno *indoevropski*; sačuvan je jedan kratki natpis, te veći broj ličnih i geografskih imena.

MIKENSKI, naziv za najstariju fazu *grčkog* jezika (od 15. do 8. st. pr. n. e.), poznatu s kretskih i mikenskih zapisa na *linearu B*. Neki istraživači smatraju da je to zapravo zaseban *indoevropski* jezik, ne odviše srodan grčkome.

MINOJSKI, jedan od naziva za predindoevropski jezik koji je očuvan na praktički nedešifriranim zapisima na *linearu A*, s Krete, s početka 2. tis. pr. n. e.

MITANSKI, oblik *huritskoga* iz sredine 1. tis. pr. n. e., koji je u Mezopotamiji posve bio potisnut *hetitskim* u 14. st. pr. n. e.

MIZIJSKI, drevni neindoevropski jezik prednje Male Azije, poznat iz jednog natpisa.

MOAPSKI, (ili moabitski), *semitski* jezik istočno od Mrtvog mora, srodan *feničkom* i *hebrejskom*, sačuvan na jednom natpisu iz 9. st. pr. n. e.

N

NABATEJSKI dijalekt, narječje *aramejskoga* kojim su se služili Nabatejci od 4. st. pr. n. e. do 2. st. u trgovini između Bliskog istoka i Arabije, poznato s natpisa.

NUMIDSKI, jezik hamitske potporodice *semitsko*-hamitskih jezika, kojim se govorilo u sjevernoj Africi (u zaleđu Kartage), a sačuvano je oko 1000 natpisa, uglavnom iz 2. st. pr. n. e.

O

OSKIJSKI, jedan od *oskijsko-umbrijskih* jezika *italske* potporodice koji se upotrebljavao istočno i južno od Rima (Picen, Samnij, Kampanija, Lukanija, Kalabrija, Brucij). Natpisi potječu od 3. st. pr. n. e. do 1. st. n. e. (najduži iz

Pompeja), a govori se vjerojatno sve do 3. st. **OSKIJSKO-UMBRIJSKI** jezici, grana *ital-skih indoevropskih* jezika, kasnije potisnutih od *latinskoga*, kojoj pripadaju *oskijski*, *umbrijski* i *sabelska* skupina dijalekata.

P

PAFLAGONSKI, drevni slabo poznat jezik (*mediteransko-azijski* i neindoevropski) s južnih, maloazijskih obala Crnog mora.

PALAJSKI, jedan od *anatolijskih* jezika, idiom grada Pale na sjeveroistoku Male Azije, srodan *hetitskom*, poznat iz tekstova iz 14/13. st. pr. n. e.

PALMIRSKI dijalekt, oblik *aramejskoga*, idiom istočnosirijskog grada Palmire, poznat s niza natpisa iz 1–3. st.

PAMFILSKI dijalekt, *grčko* narječje s južne obale Male Azije, blisko *arkadsko-ciparskim* dijalektima, ali neki ga ubrajaju u *dorsku* skupinu.

PARTSKI, *iranski* jezik kojim se od 3. st. pr. n. e. do 3. st. n. e. govorilo u državi Parta, jugoistočno od Kaspijskog jezera. Slabo poznat.

PEHLEVI, službeni jezik države i religije u perzijskoj državi Sasanida od 3. do 7. st., pripada srednjim *iranskim* jezicima (katkada se zove i srednjoiranski). Pehlevi je i naziv posebnog sustava pisma, koje se razvilo iz *aramejskoga*.

PELAZGIJSKI, opći naziv za predindoevropski supstrat u Grčkoj, prema nekima jezik nosilaca mikensko-kretske minojske kulture, dakle identičan s *minojskim*. Zaključci o njemu donose se uglavnom na osnovi onomastičkih ostataka.

PELIGNIJSKI, jedan od *ital-skih* idioma, *sabelski* dijalekt kojim se govorilo u Sulmonu i Korfiniju. Vrlo slabo poznat.

PERZIJSKI, oblik starog *iranskoga* (zato i staroperzijski), kojim se u 1. tis. pr.n.e, a posebno u vrijeme dinatije Ahemenida (6–4. st. pr. n. e.) govorilo u južnim dijelovima Perzijskog Carstva, poznat s natpisa careva. Pisao se *klinastim* pismom, prilagođenim perzijskom jeziku – to je *perzijsko* pismo.

PIZIDIJSKI, maloazijski jezik, poznat s malobrojnih natpisa iz doba Carstva, nejasna srodstva, vjerojatno nije *indoevropski*, ali je blizak *sid(et)skom*.

PONTSKI, sasvim slabo poznat neindoevropski jezik s obala Crnog mora, zabilježen u

glosama iz doba kasne rimske republike i ranog carstva.

PRENESTINSKI, vrlo rano izumrli idiom grada Preneste blizu Rima, a pripadao je *latinsko-faliskičkoj* grani *ital-skih* jezika.

PROTOHETITSKI v. **HATSKI**

PROTOSARDSKI, predindoevropski jezik na otoku Sardiniji, ubraja se među *mediteransko-azijske* jezike. Praktički nepoznat, osim kroz onomastički supstrat.

PUNSKI, oblik *feničkoga*, u koloniji Feničana na obali sjeverne Afrike (Tunis) – Kartagi. Ovaj *semitski* jezik tu se govorio od 6. st. pr. n. e., pa se proširio na kartaške kolonije na Sardiniji, Siciliji i u Španjolskoj, a upotrebljava se i nakon razorenja Kartage sve do 6. st. Sačuvan na relativno brojnim natpisima i u odlomku Plautove komedije *Punče* (?). Pisao se varijantom feničkoga pisma pod nazivom – *punsko* pismo.

R

RETSKI, slabo poznat (nekoliko natpisa) jezik stanovnika zapadnih Alpi (na granici današnje Austrije i Švicarske) iz predrimskog vremena. Neki ga smatraju *indoevropskim* jezikom, srodnim *ilirskom* ili *ital-skima*, a drugi ga ubrajaju u predindoevropski supstrat. Pisao se prilagođenim *etruskim* alfabetom.

ROMANSKI jezici, skupina jezika koji su se razvili iz *latinskog* (i to *vulgarnolatinskog*) prostornim dijalektalnim diferenciranjem na području Rimskog Carstva, ali i uz utjecaj raznih autohtonih supstrata i adstrata. Najstariji r. j. se izdvajaju početkom srednjeg vijeka (od 6. st. nadalje), ali svijest o njihovoj posebnosti u odnosu prema latinskom kod govornika se javlja nešto kasnije. R. j. su: španjolski (kastiljski), portugalski (s galicijskim), katalanski, francuski, provansalski (ili okcitanski), frankoprovansalski, talijanski, sardski, retoromanski, izumrli dalmatski, rumunjski (s arumunjskim, meglenskim, istrorumunjskim, moldavskim), te istroromanski.

RUGIJSKI, jedan od slabo poznatih istočnih *germanskih* jezika, srodan *gotskome*, iz doba seobe naroda.

S

SABELSKI, naziv za posebnu granu ili – prije – grupu idioma unutar *oskijsko-umbrijske* grane *ital-ske* potporodice, koja obuhvaća

niz gotovo potpuno nepoznatih jezika (ili dijalekata) rano nestalih pred *latinskim*, budući da su se govorili u središnjoj Italiji blizu Rima i Lacija. To su: *ekvijski, marski, marucinski, pelignijski, sabinski, vestinski i volščanski*.

SABINSKI, jedan od *italskih* jezika iz *sabelske* skupine, kojim su govorili Sabinjani sjeverno od Rima. *Latinski* ga je vrlo rano potisnuo.

SAKSONSKI (ili saski), jezik *germanskog* plemena Sasa, najstariji oblik engleskoga, upotrebljava se u Britaniji od 5/6. st. kada su Angli, Sasi i Juti ovamo došli, potisnuvši govornike *keltskoga*.

SAMARITANSKI, poseban oblik *aramejskog* na koji su u 4. st. pr. n. e. prevedeni neki tekstovi iz *Petoknjžja*.

SATEM-jezici, indoevropski jezici u kojima su praindоеvropski velarni guturali (*k, *g) prešli u spirante (s, z) ili srodne glasove, nasuprot kentum-jezicima, gdje su zadržali velarnu kvalitetu. S. j. pripadaju: *indijski, iranska, armenska, baltička i slavenska* potporodica, te *albanski* jezik, a ime su dobili prema *avestičkoj* riječi za »100« — *sat m.*

SEMITSKI jezici, velika potporodica jezika unutar semitsko-hamitske porodice, čiji su govornici već u antici zauzimali golem prostor u Mezopotamiji, Maloj Aziji, Bliskom Istoku, Arabiji i sjevernoj Africi. Drevnim istočnim s. jezicima pripada *akadski* (s *asirskom* i *babilonskom* fazom), a zapadnima — *ugaritski, kanaanski, fenički* (s *punskim*), *moapski, hebrejski, aramejski, sirijski, arapski*; uz njih u istu se porodicu ubrajaju i *ge'ez, sinajski, egipatski, te numidski*. Semitsko pismo je vezano uz zapadne s. j., u osnovi je slogovno, razvilo se vjerojatno iz *egipatskog*, a najstariji mu je oblik *fenički*, iz kojeg će se razviti *aramejsko* i *hebrejsko* pismo, a iz njih kasnije i *arapskog, pehlevi, sirijsko*. Feničko je pismo u osnovi i *grčkog* alfabeta.

SID(ET)SKI, drevni jezik neindoevropskog porijekla kojim se govorilo u Sidi, gradu u maloazijskoj Pamfiliji. Poznat iz malobrojnih natpisa. Neki ga smatraju *indoevropskim* jezikom.

SIKULSKI, predindoevropski jezik Sicilije i južne Italije, možda blizak *ligurskome*.

SINAJSKI, *semitski* jezik, srodan *aramejskom* (prema nekima njegov dijalekt), početkom naše ere proširio se iz sjeverne Mezopotamije, kao jezik tamošnjeg kršćanstva i crkve,

na cijelu prednju Aziju kao *lingua franca*. Sačuvani su brojni tekstovi, posebno prijevodi i kometnari *Biblije*. Pisani su slogovnim pismom, *sirijskim*, izvedenim iz aramejskog.

SKITSKI, *indoevropski* jezik iz *iranske* potporodice, kojim su govorila nomadska plemena Skita od ušća Dunava sve do kineske granice, u razdoblju od 9. st. pr. n. e. nadalje. Poznat kroz onomastičke podatke.

SLAVENSKI jezici, potporodica *indoevropskih jezika* čiji su govornici tek u 6. ili 7. st. došli u krajeve koje danas zauzimaju, pa otada i počinju njihovi kontakti s antičkim narodima i civilizacijama (i to najprije u južnoj grani s. j. koju sačinjavaju staroslavenski, makedonski, bugarski, hrvatski ili srpski i slovenski). U srednjem vijeku, a i kasnije, ti su jezici u bitnom dodiru i pod utjecajem *grčkog* na istoku i *latinskog* na zapadu.

SOGDIJSKI, srednji *iranski* jezik koji je između 2. i 8. st. bio *lingua franca* na »Svilenoj cesti« između središnje Azije i Kine, te su na nj prevedeni brojni tekstovi sa sanskrt, *perzijskog, sirijskog* i kineskog.

SUMERSKI, državni jezik sumerske države u području Mezopotamije od Babilona do Perzijskog zaljeva, čiji najstariji spomenici sežu u 4. tis. pr. n. e. U 3. tis. pr. n. e. jezik uprave gradova-država Ura, Uruka i Laguša (brojni tekstovi ekonomskog sadržaja s pločica iz gradskih arhiva, a iz druge polovice 3. tis. pr. n. e. potječu i pravni i historijski zapisi). I u vrijeme *akadske* vlasti s. ostaje državnim jezikom, a od 2. tis. pr. n. e. pojavljuju se i literarni i religiozni tekstovi (npr. *Ep o Gilgamešu*). Od 16. st. pr. n. e. sve do otprilike 5. st. pr. n. e. još se upotrebljava u religiji i u nekim znanostima (npr. astronomiji), iako nije više govorni idiom. Jezik neutvrđene jezične pripadnosti, s. je najstariji poznati jezik istočnih civilizacija, prvi državni jezik i sredstvo službene komunikacije i prvi jezik čovječanstva pretočen u pismo: to je *klinasto* pismo koje u sumerskom ima još većinom ideografski karakter.

T

TERMILIJSKI, predindoevropski jezik maloazijske Likije, prema nekima jedan od dijalekata *pelazgijskog*.

TESALSKI dijalekt, jedno od *eolskih* narječja *grčkoga* koje se upotrebljavalo u Tesaliji.

TRACKI, vrlo slabo poznat jezik, srodan s

dakijskim i *mezijskim*, za koje se sve pretpostavlja da su *indoevropski*.

U

UGARITSKI, *semitski* jezik, blizak *kanaan-skom*, kojim se govorilo u gradu Ugaritu (danas Ras Shamrah) od 14. do 12. st. pr. n. e. na obali sjeverne Sirije: poznat s glinenih pločica, ispisanih *klinastim* pismom, koje sadržavaju i jednu epsku pjesmu.

UMBRIJSKI, *italski* jezik iz *oskijsko-umbrijske* grane. Govorio se u području sjeverno od Rima i poznat je s pločica (*Tabulae Iguvinae*) i malobrojnih natpisa iz 2. i 1. st. pr. n. e. Početkom naše ere sasvim ga je potisnuo *latinski*. Umbrijsko pismo podvrsta je *etruskoga*.

URARTSKI, jezik vrlo blizak *huritskom*, koji se u 1. tis. pr. n. e. upotrebljavao u okolini jezera Van (danas istočna Turska). Poznati iz preko 400 natpisa pisanih *klinastim* pismom.

V

VANDALSKI, istočni *germanski* jezik, srodan *gotskome*, govorio se u doba seobe naroda u mnogim krajevima Evrope i nestao, zajedno s Vandalima, u sjevernoj Africi. Poznat iz malobrojnih onomastičkih podataka.

VENETSKI, *indoevropski* jezik sjeverne Italije, od kojeg je sačuvano oko 200 kratkih natpisa iz 6. do 1. st. pr. n. e. Prema nekima je srodan *ilirskome*, a prema drugima to je *italski* idiom.

VESTINSKI, gotovo sasvim nepoznat *sabelski* jezik *italske* potporodice, kojim se sredinom 1. tis. pr. n. e. govorilo na jadranskoj obali središnje Italije. Ubrzo ga je potisnuo *latinski*.

VOLŠČANSKI, jezik Volščana, južno od Rima, slabo poznato *sabelski* idiom *italske* potporodice, rano potisnut od *latinskog*.

VULGARNOLATINSKI, pučki *latinski* jezik svakodnevne komunikacije, za razliku od klasičnog ili književnog *latinskog* podložan bržim promjenama i dijalektalnoj diferencijaciji, pa je postao osnovicom za razvoj *romanskih* jezika.